

Zorana Simić¹

Institut za književnost i umetnost, Beograd

UDK

821.163.41.09-32 Дукић С.

821.163.41.09-94 Богдановић К.

027.022:659.4(497.11)

GRADITELJKE DRUGIH PUTEVA

APSTRAKT U tekstu se analizira novopokrenuta edicija *Graditeljke*, koju je urednica Tatjana Janković inicirala u okviru izdavačke delatnosti kragujevačke Narodne biblioteke „Vuk Karadžić”. Razmatraju se dva dosad objavljena izdanja, relevantna za feminističku istoriju i istoriju feminizma u granicama današnje Srbije i nekadašnje Jugoslavije. Reč je o sledećim izdanjima: Katarina Bogdanović. 2021. *Govoriti o Njujorku*. Prir. Tatjana Janković. Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”; Selena Dukić. 2022. *Pređa. Priče, putopisne reportaže i publicistički tekstovi*. Prir. Tatjana Janković. Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”. Problemski se, iz feminističke perspektive, upućuje na kontekst zavičajno i rodno motivisanih rekonstrukcija delovanja autorki i intelektualki, na njegove prednosti i nedostatke, te nude kako sažeti osvrti na bi(bli)ografije Katarine Bogdanović i Selene Dukić, tako i smernice i podsticaji za revizije i rekonceptualizacije samih rodno motivisanih istraživačkih i priređivačkih poduhvata, ali i patrijarhalnih i patrilinearnih književnoistorijskih narativa, konstrukcija i interpretacija. U isto vreme, otvaraju se pitanja koja su značajna u kontekstu (savremenog i nekadašnjeg) *književnog polja i uredničkog pitanja*, odnosno insistira se na problematizacijama (uredničkog) habitusa i autoriteta iz feminističke perspektive.

Ključne reči: Katarina Bogdanović, Selena Dukić, *Graditeljke*, književno polje, feminizam, intelektualna istorija, žensko autorstvo, studije periodike

---

1 E-mail: zorana_simic@hotmail.com

... Ovo je jedan od mnogih karakterističnih slučajeva da čovek, još od početka svoga razvitka, gleda u sebi biće visoko uzdignuto nad ženom, a da prima kao ličnu uvredu sve što ne ide u potvrdu tog njegovoj samouverenosti. Ali ne samo da je žena kod nas trpela reakcije od ljudi onda kad je bila odlikovana više od njih, nego se njoj, katkad, upisivala u greh sama njena delatnost, onda kad za nju nije dobijala ni izdaleka ona priznanja što su se davala svakome od njenih neradnih drugova na istome poslu. Ima neverovatnih primera kroz kakve je sve istorije bila, katkad, žena kod nas osuđena da prođe, u svojoj karijeri, primera pred kojima bi svaki kulturni čovek ostao u velikoj nedoumici.

Ksenija Atanasijević, 1929.

... Isto je tako malo verovatno da će uspešne književnice pretpostaviti stvar žena sopstvenom društvenom ugledu. Njihov književni, kao i njihov ženski uspeh, zavise od mišljenja muškaraca, a njihovo mišljenje o muškarcima toliko je loše da ne veruju da postoji više od jednog u deset hiljada koji ne oseća nesklonost i ne plaši se snage, iskrenosti i samostalnosti kod žene. Stoga se trude da steknu odobravanje i trpeljivost prema bilo kojoj od ovih odlika koje bi se u njihovim tekstovima mogle pojaviti [kada je reč] o drugim pitanjima, promišljenim iskazivanjem potčinjenosti u ovom – samo da prostim muškarcima ne bi dale priliku da kažu (što prostake sigurno neće sprečiti) da su učene žene nežensktvene, i da su pismene dame najčešće loše supruge.

Harijet Tejlor Mil, 1851.

Da su u današnjoj Srbiji okolnosti u izdavaštvu, obrazovanju i nauci drugačije, možda ne bismo morali toliko dugo da čekamo na pojedina izdanja, radujemo im se čak i ukoliko nisu optimalno uređena, te nailazimo na njih na mestima koja nam se mogu učiniti neočekivanim. O tome na reprezentativan način svedoči novopokrenuta edicija *Graditeljke* Narodne biblioteke „Vuk Karadžić” u Kragujevcu, u okviru koje je 2021. godine objavljena knjiga *Govoriti o Njujorku* Katarine Bogdanović, a 2022. *Pređa* Selene Dukić. Urednica edicije je Tatjana Janković, a ona je svoj izbor usloвила dvostrukim kriterijumom: zavičajnim i rodnim.

Tatjana Janković ujedno je (od 2017. godine) i aktuelna urednica časopisi *Koraci*, koji u Kragujevcu izlazi još od 1966. godine, kako se svojevremeno isticalo na njegovoj veb-stranici i drugim mestima – trajno

„razapet između uskogrudosti palanačkog duha i nastojanja svojih urednika da časopis bude žiža okupljanja kreativnih ljudi sa svih strana i različitih umetničkih opredeljenja, upisujući tako svoj grad među nezaobilazne na kulturnoj mapi Srbije”.²

O tenzijama između „palanačkog duha” i individualnih uredničkih nastojanja pisala je već Ivana Maksić, jedna od njegovih nekadašnjih urednica (inače prva i, uz samu Tatjanu Janković, dosad jedina žena na toj poziciji), i to iz nedvosmisleno rodno i socioekonomski osvešćene pozicije (cf. Maksić 2021). Feministički pogled Ivane Maksić na kontekst *Koraka* i šire izdavačke delatnosti kragujevačke biblioteke koji je ona svojevremeno napustila (2011–2013), utemeljen u proživljenom iskustvu i njegovoj naknadnoj analizi lišenoj resantimana i paternalizma, izuzetno je važan i podjednako hrabar čin (auto)refleksije, koji zaslužuje ne samo poštovanje već i pažljivije razmatranje, odnosno razvijanje razgovora i daljih polemika, onih koji bi se ticali tradicionalno hipermaskulizovanog *uredničkog habitusa* i patrijarhalnog *književnog polja* kod nas, kao i načina na koje kako muškarci, tako i žene doprinose ovakvom *status-u quo*.

Jasno je da pol nije garancija stava, da nije svako feminista ili feministkinja makar se za takvog/takvu i izdavao/la, te da ni svako zastupanje ženskog *pitanja* – bavljenje ženama, njihovo promovisanje, inkorporiranje feminističkog teorijskog i istorijskog nasleđa – nije emancipatorska praksa. Ili bi, barem, to do danas trebalo da bude jasno, imajući u vidu da su upravo same feministkinje insistirale na takvim razdvajanjima i kontekstualnim problematizacijama (cf. Moi 1989). Da li je ovaj problem, međutim, adekvatno prepoznat i uvažan u aktuelnoj (feminističkoj) akademskoj javnosti, tek preostaje da se istraži.

U međuvremenu, treba pratiti i uvažavati ono što se u praksi događa, a što može biti od značaja za ovdašnju intelektualnu zajednicu, pa i za feminističku istoriju i istoriju feminizma. Objavljivanje pomenuta dva izdanja u ediciji *Graditeljke* ima takav potencijal. Pre svega, iako je osnivačka ideja

---

2 Ovaj navod mogao se donedavno pronaći na veb-stranici portala *Koraci* (tačnije, do 9. novembra 2022). Portal je u međuvremenu ažuriran, a opis je trenutno moguće pronaći na drugim adresama, prenet u prvobitnom obliku (cf. Kupindo 2022).

prilično široka – u obzir dolaze sve žene koje su svojim životom i radom na bilo koji način vezane za opštinu Kragujevac – već u odabiru prve dve autorke (Katarine Bogdanović i Selene Dukić), naslućuje se i implicitno ispostavlja da reč nije o proizvoljnoj ili sasvim nekonzistentnoj uredničkoj politici, kao i da je rodna (ne, dakle, puka polna) motivacija donekle privilegovana u odnosu na onu zavičajnu.

S jedne strane, Katarina Bogdanović (1885–1969), premda rođena u Trpinji kod Vukovara, školovana najpre u Karlovcu, a kasnije, nakratko, i na pariskoj Sorboni, te izvesno vreme zaposlena kao učiteljica u Tuzli (cf. Bogdanović 2017), veći deo svog radnog i stvaralačkog veka provela je u granicama današnje Srbije – najpre u Beogradu, gde je bila među prvim diplomkinjama Univerziteta, studirajući filozofiju i filologiju i položivši završne ispite kod Branislava Petronijevića i Jovana Skerlića, a potom i u Nišu i Kragujevcu, gde je bila na pozicijama direktorke ženskih gimnazija. Jedna od najtrajnijih i najozbiljnijih preokupacija Katarine Bogdanović upravo i jesu bila prosvetiteljskim i savremenim tendencijama inspirisana pedagogija, (ne)formalno obrazovanje, (javna) predavačka delatnost, i ona je u tom domenu ostavila nesumnjivo velike zasluge, koje tek treba detaljno rasvetliti.³ Osim toga, Katarina Bogdanović bila je svestrana intelektualka s višestrukim javnim angažmanom. Započevši s objavljivanjem autorskih priloga, prikaza i prevoda u *Srpskom književnom glasniku*, koji je uređivao Jovan Skerlić (1905–1914), da bi tokom Prvog svetskog rata sarađivala, na primer, poput Ksenije Atanasijević, i kao književna autorka u nastajanju i nastojanju s časopisom *Ženski svijet / Jugoslavenska žena* (1917–1920) urednice Zofke Kveder (Demetrović), Katarina Bogdanović je od dvadesetih godina 20. veka bila i među osnivačicama Društva za prosvetavanje žene i zaštitu njenih prava (preimenovanog ubrzo u *Ženski pokret*), kao i jedna od prvih urednica njegovog glasila *Ženski pokret / Ženski pokret / Žensko gibanje* (1920–1938) (cf. Milinković i Svirčev 2021). U okviru Društva, putovala je i umrežavala se s drugim savremenicama zainteresovanim za žensko pitanje, kako u granicama Jugoslavije (na primer, Adela Milčinović, s kojom će se susretati i u Njujorku 1939. godine) tako i van njih, učestvujući na međunarodnim

---

3 Ovim pitanjima bavim se trenutno u svojoj doktorskoj disertaciji, radnog naslova *Urednice periodike u Kraljevini SHS/Jugoslaviji: biografski, književnoistorijski i tipološki aspekt*.

feminističkim kongresima. Sredinom dvadesetih godina svojevolumeno će se distancirati od Ženskog pokreta / *Ženskog pokreta*, izabравši da se temeljnije posveti predavačkoj i pedagoškoj praksi. Nju će, i u Nišu i u Kragujevcu, neizostavno prožimati feminističkim i socijalističkim idejama, zbog čega je u više navrata bila sputavana i prisiljavana na poslovna premeštenja (cf. Vujošević 2018; 2019). Budući bliska levičarskim intelektualnim krugovima i u međuratnom Kragujevcu – premda ne i članica ilegalnog komunističkog pokreta niti, (do) tad ili ikada kasnije, Komunističke partije – nakon Drugog svetskog rata, Katarina Bogdanović uvažena je i u novoizmenjenom političkom kontekstu, postajući prva predsednica kragujevačkog ogranka AFŽ-a i urednica lokalnog časopisa *Naša stvarnost*. Umrla je u istom gradu, u domu za stara lica, osamljena, među svojim rukopisima.

Skromna zaostavština Katarine Bogdanović čuva se u Istorijskom arhivu Šumadije u Kragujevcu, a njen značajniji deo objavljen je, na inicijativu Milana Nikolića, uporedo s odabranim publicističkim priložima Katarine Bogdanović, 1986. godine, pod naslovom *Izabrani život* (cf. Bogdanović 1986). U tom izdanju nalazi se i sažet, ali uzbudljiv dnevnički putopis iz Njujorka, koji je Tatjana Janković iznova publikovala u prvoj knjizi edicije *Graditeljke, Govoriti o Njujorku*. U samom izdanju Milana Nikolića izostali su, na primer, pojedini transkripti javnih predavanja Katarine Bogdanović, koji uglavnom nisu ni sačuvani osim u uzgrednim beleškama, pa tako i onog nastalog na osnovu stručno i istraživački motivisanog jednomesečnog putovanja u Ameriku, tokom jula i avgusta 1939. godine. Tatjana Janković je, na osnovu arhivske građe, priredila i objavila i to predavanje, koje dosad nije bilo poznato široj javnosti. Utoliko ovo izdanje optimalno funkcioniše kao svojevrsni apendiks knjizi *Izabrani život*, a ne kao samostalna celina, pošto je u njemu autorski profil Katarine Bogdanović, organičen na žanr putopisa i priređenog javnog predavanja, donekle sužen i pojednostavljen. Ipak, svest i znanja o njenom znatno širem i kompleksnijem intelektualnom delovanju očuvani su i ovde, zahvaljujući odluci priređivačice da, nakon publikovane arhivske građe, preštampa i obimni, dvodelni tekst Lele Vujošević, izvorno objavljen u časopisu *Knjiženstvo* (Vujošević 2018; 2019).

Tekst o izuzetno zanimljivoj i plodnoj stvaralačkoj genezi Katarine Bogdanović, o „putu avangardne intelektualke”, osvetljava njenu trajnu anarhističku crtu, nekonformističke otpore, osebujan intelekt, kao i hrabrost i samoinici-

jativnost njenih zalaganja, uronjenih u turbulentan tok jugoslovenske istorije, ali, takođe, donekle, i psihološke i rodno uslovljene tenzije koje je Katarina Bogdanović osećala u pokušaju da pomiri različite vidove svog angažmana – autorski, publicistički, urednički, birokratski, pedagoški i druge, oslanjajući se gotovo isključivo na sopstveni rad i zasluge svog intelekta i talenta. Utoliko je izdanje *Govoriti o Njujorku* – premda za istraživačice feminističke istorije ili istorije feminizma, barem one kojima je rad Katarine Bogdanović već poznat, predstavlja izvesni oblik apendiksa – u isto vreme i vredan prilog inicijalnom upoznavanju s opusom ove autorke, odnosno podsticaj na njegov nastavak, i to namenjen širokom i heterogenom čitalačkom krugu.

S druge strane, ime Selene Dukić (1909, Rača kod Kragujevca – 1935, Golnik u Sloveniji) do danas je ostalo na rubu naučne, akademske, publicističke i intelektualne javnosti. Ono nije izostalo iz biografskih rečnika i leksikonskih publikacija, kao ni iz dragocenih rakursa pojedinih istraživačica i istraživača, koji su ukazivali na njegov značaj i podsticali dalja istraživanja (Đorđević 2018; 2021; Svirčev 2018; cf. Stjelja 2020). U februaru 2021. godine, u antologiji proze međuratnih autorki, *Nemiri između četiri zida*, objavljena je, takođe, Selenina pripovetka „Ja kao kći” (cf. Svirčev 2021).⁴ Međutim, pionirski napor da se stekne što celovitiji uvid u produkciju i recepciju Selene Dukić, da se prešampaju kako pojedine njene pripovetke tako i publicistički prilozi, te da se istraži biografski kontekst njenog autorstva i višestruko tragične, a (u feminističkoj vizuri) neverovatno indikativne i reprezentativne karijere, potekao je, opet, s neočekivanog mesta.

Naime, takođe u februaru 2021. godine, u formi samizdata, u svega pedeset primeraka, iz štampe je izašla knjiga *Selena Dukić (1909-1935): dokumentarno-prozni zapis uz osvrt na ličnost i delo M. Bogdanovića*, priređivačice i autorke Marije Tomić. Bez stroge naučne aparature, hipoteza i metodologije, laički i uz brojne stilske i istraživačke nedoslednosti, Marija Tomić pokušala je da ispriča priču o Seleni Dukić i njenoj nepravičnoj odbačenosti, usredređujući se i na njen erotski odnos s uticajnim međuratnim kritičarom i urednikom, Milanom Bogdanovićem. Naivnost ovog poduhvata, te nesumnjiv, iskreni trud koji iza njega stoji – uporedo s onim što se u knjizi može ispratiti, rekonstrukcijom (recepcije) Seleninog delovanja – podjednako su dirljivi

---

4 Ni sama ova publikacija zasad nije stekla adekvatnu recepciju, tj. nije ozbiljnije razmotrena u književnoj zajednici, iako za to ima osnova.

i upozoravajući. *Pređa*, izdanje u kome je priređivačica Tatjana Janković pažljivo prikupila i krajem 2022. objavila znatno veći broj tekstova Selene Dukić, objedinivši ih pod naslovom *Priče, putopisne reportaže i publicistički tekstovi*, sastoji se pak iz tri naznačene celine i obuhvata kako sabrane pripovetke, tako i izabranu publicistiku ove autorke, dok sažet, pregledni uvod urednice donosi osnovne uvide u njenu biografiju i bibliografiju, zasnovane, velikim delom, upravo na samizdatu Marije Tomić.

Objavljivanje jedne ovakve publikacije, *Pređe*, dragoceno je na mnogo nivoa, a njegov osnovni cilj – da se široko i raznoliko čitateljstvo inicijalno i na što prijemčiviji način upozna s opusom književnice i novinarkе Selene Dukić – u punoj meri je ostvaren. Žanrovska raslojenost tekstova Selene Dukić, kao i njihovo hronološko nizanje u okviru tri celine, omogućavaju jasan i sistematičan uvid u Selenin zaista „vanredan talenat” (cf. Dukić 1937), koji su po pravilu primećivali i njeni savremenici i savremenice najrazličitijih intelektualnih profila. Pripovetke pokazuju da je Selena Dukić kontinuirano prelazila granice u pisanju, i već kao adolescentkinja, iskusna čitateljka prevedenih klasika, vladala svim važnijim konvencijama novelističke tradicije 19. i 20. veka, te bila sposobna da ih preobrazi i uskladi sa sopstvenim autorskim senzibilitetom, koji počinje jasnije da se oblikuje u kasnim dvadesetim godinama dvadesetog veka, očitujući se u naslovnoj pripovetki „Pređa”, potom u onoj naslovljenoj „Noćno bdenje u telefonskoj centrali”, da bi taj proces eskalirao u pripovetki „Ja kao kći”, jednom od najboljih književnih tekstova napisanih na ovom jeziku.⁵ Osim toga, jasna je i ukorenjenost autorke u jugoslovenskom modernizmu i avangardi, koja se dodatno osvetljava i preoznačava objavljenim publicističkim priložima, žanrom putopisa i feljtona, kao i smernicama iz priređivačicinog uvoda – između ostalog, i upućivanjem na činjenicu da je sama Selena Dukić bila i književna kritičarka naklonjena aktuelnoj produkciji (na primer, Krleže ili Crnjanskog), zastupala profeminističke stavove u novinarskim priložima, te istodobno bila zainteresovana za rekonstruisanje biografija svojih prethodnica, „novih žena” (cf. na primer Barać 2013; 2015; Kolarić 2021a; 2021b).

---

5 O značaju književnog opusa Selene Dukić, kao i mogućnostima njegovog tumačenja, pisala sam u oktobru 2022. za časopis *Polja*. Objavljivanje teksta se očekuje. U ovoj prilici, ne zadržavam se na interpretaciji već u osnovnim crtama ukazujem na njene glavne ishode.

Iz izdanja *Pređa* izostaju Selenina književnost za decu, drame, kao i čitav niz publicističkih priloga. Uz to, iz predgovora izdanju ne mogu se u punoj meri rekonstruisati sam kontekst Seleninog književnog stvaralaštva, složenost tadašnje raslojene javnosti, pa tako ni *feminističke kontrajavnosti* (Barać 2015). Međutim, priređivačica ispravno primećuje da takve kontekstualizacije tek predstoje, da je život i rad Selene Dukić zaslužio znatno ozbiljnije i temeljnije proučavanje, uz, neizostavno, „ono što je izostalo – analizu i vrednovanje njenog celokupnog dela” (Janković 2022).

Razlog za to nije samo nesporan individualni talenat Selene Dukić, te „prerana zrelost autorke” koja „fascinira” (ibid.), iako bi svakom proučavaocu književnosti to trebalo da bude prvi, težišni motiv istraživanja. Svojim autorstvom Selena Dukić današnjoj akademskoj i interpretativnoj zajednici postavlja i drugačije vrste izazova. Sagledavanje njene pozicije u jugoslovenskom književnom polju dvadesetih i tridesetih godina 20. veka, u periodu uoči, tokom i nakon Šestojanuarske diktature, zahteva kako dekonstrukciju nacionalnih književnih kanona i paradigmi, najčešće nesklonih lociranju kompleksnih (među)uticaja mimo etničkih i ostalih konstruisanih i kontrolisanih granica, tako i njihovu feminističku analizu i dezintegraciju, problematizaciju motivisanu kategorijom roda, a koja bi zauzvrat dovela u pitanje same pretpostavke privilegovanih književnoistorijskih nizova i narativa, *dekorum* njihovog razmatranja. U suprotnom, autorstvo Selene Dukić i njegov značaj naprosto ne bi bili adekvatno situirani, a time bi se, istovremeno, suzila i kritička svest neophodna za svako, pa i današnje, konceptualizovanje književne istorije.

Selena Dukić je u svojoj književnosti, naime, i sama podrivala *dekorum* tadašnjih modernističkih i avangardnih tendencija i konvencija, i to iznutra, njima samima, maestralnom parodijom (u značenju koji se tom pojmu pripisuje, na primer, u kontekstu ruskog formalizma), uslovljenom upravo kategorijom roda, odnosno inovativnim pogledom na fenomen kćerinstva i majčinstva.⁶ U isti mah, takvom parodijom Selena Dukić prevazilazila je

---

6 Ukratko, poput svojih književnih prethodnica u granicama današnje Srbije i nekadašnje Jugoslavije, Selena Dukić u pripovetki „Ja kao kći” (i njenom prototekstu – feljtonističkom proznom zapisu „Jedan moj lep susret”, koji je prvi put publikovan u formi knjige u izdanju *Pređa*), traga za (samom sobom kao za) *novom ženom*, samosvesno piše iz orodnjene perspektive, te problematizuje krnju i poroznu *istoriju* konvencionalne

dotad poznate granice *zaokreta ka unutra*, pisanja o *individuaciji*, razumevanja *košmarne istorije*, te poetski anticipirala neke od ključnih uvida feminističke (književne) teorije iz druge polovine 20. veka. O tome bi se mogle napisati čitave studije ili održati čitavi predavački kursevi. Uprkos tome, i samo ime Selene Dukić, a kamoli tumačenja njenog opusa kojih dosad uopšte nije ni bilo – ukoliko se izuzme istraživački osvrt na njene najranije pesme, koje je Selena napisala kao dete (Đorđević 2018) i pomenute pojedinačne sugestije i naponi istraživačica – već stotinak godina lišeno je pažnje i uvažavanja pri bavljenju srpskom i južnoslovenskim književnostima.

U slučaju Selene Dukić, posredi nije *samo* načelna patrijarhalna i patrilinearna kanonska marginalizacija autorki, „zavera nečitanja” (cf. Dojčinović 2012), već i unekoliko složeniji problem, o kome bi vredelo razmišljati i povodom Katarine Bogdanović i Ksenije Atanasijević, a koji najzad treba razmotriti u punom intenzitetu. Budući da je u proces njene stvaralačke geneze i karijere, što je jasno i iz laičke perspektive (Tomić 2021), višestruko upleten problem (zloupotreba) erotizma imanentnog intelektualnoj javnosti, pa i književnom polju, *slučaj* Selene Dukić podjednako zahteva i sociološki potkrepljene problematizacije rodno kodiranog (uredničkog, kritičarskog, autorskog) habitusa i autoriteta, dotičući se na taj način i pitanja relevantnih u recentnijim (feminističkim) revizijama u studijama periodike (cf. Dillane 2021; Kolarić 2017). I u tom bi se pogledu, na temelju uzorne tragičke situacije u kojoj se Selena Dukić obrela, postajući žrtva i žrtveni *jarac* duboko narcističke i za drugost ili izuzetnost zatvorene dinamike javnosti, mogle napisati stranice i stranice istraživanja, u sličnom maniru, recimo, u kom je to učinjeno povodom Ksenije Atanasijević (cf. Vuletić 2020). Utoliko ni aktuelni i istrajni zazor od Selene Dukić ne može previše da iznenadi nikoga ko je imao (ne)priliku da u pomenutu dinamiku i sam bude uključen, a na

---

ženstvenosti uslovljenu patrijarhalnim uzusima, a koja zauzvrat onemogućava konstruisanje ženske ili *feminističke istorije*. Naratorica je svojevrsni *enfant terrible*, koji se prećutno vodi džojsovskom parolom *Non serviam*. Suočavanje s nemogućnošću uspostavljanja matrilinearosti, pronalažanja sopstvene majke na koju je moguće osloniti se ne bi li *postajanje ženom* bilo postajanje čovekom, naratorica Selene Dukić smešta, eksplicitno, u hiperepifanijsku pripovednu potragu za „centrom” i „korenom”, dekonstruišući pritom samu mogućnost dosezanja korena i centra (istorije, svesti, porekla), odnosno ukazujući na rizomski karakter, konstruisanost i performativnost roda, (rodne) istorije, identiteta.

nju ne pristane i otvoreno joj se suprotstavi, kao što je, na primer, učinila urednica Ivana Maksić.

Ipak, taj zazor treba da bude prevaziđen, a mogućnosti prevazilaženja već su uspostavljene dosadašnjim feminističkim revizijama ovdašnjih književnih kanona, koje su, između ostalog, ponudile autorke na koje se u ovom tekstu upućuje. Samim tim, vredi se nadati i drugačijem intelektualnom i književnom polju u budućnosti, upravo zahvaljujući tome što su postojale intelektualke poput Ksenije Atanasijević, Katarine Bogdanović ili Selene Dukić, koje su svojim primerima, na različite, ali podjednako reprezentativne načine, svaka u svom domenu, pokazivale da je moguće da se hrabro i odgovorno prelaze granice i grade *drugi putevi*, tako da se, naime, ne gazi preko *drugog* i ne podlegne (sopstvenoj) isključivosti i slepilu sujete. Objavlivanje knjiga *Govoriti o Njujorku* i *Pređa* jedan je od inicijalnih koraka u osnaživanju takve jedne nade. Ono što sledi ostaje na nama, koji se bavimo književnošću i smatramo da nje nema bez talenta i izuzetnosti, baš kao što ni književnoistorijskih i interpretativnih revizija nema bez feminističke perspektive.

LITERATURA

- Barać, Stanislava. 2013. „Nova žena kao medijski konstrukt i književni lik: stvaranje feminističkog mita.” *Književna istorija* 45 (151): 733–754.
- Barać, Stanislava. 2015. *Feministička kontrajavnost. Žanr ženskog portreta u srpskoj periodici 1920–1941*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Bogdanović, Katarina. 1986. *Izabrani život*. Priredio Milan Nikolić. Kragujevac: Književni klub „Katarina Bogdanović”, Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”.
- Bogdanović, Katarina. 2017. „Devojački dnevnik.” *Klub putnika*, 13. avgust. Pristupljeno: 9. 11. 2022. <https://www.klubputnika.org/zbirka/mape-nevidljivog-balkana/4257-devojacki-dnevnik>
- Dillane, Fionualla. 2021. „What is a Periodical Editor? Types, Models, Characters, and Women.” *Journal of European Periodical Studies* 6 (1): 7–24. doi: 10.21825/jeps.v6i1.20638

- Dojčinović, Biljana. 2012. „Prava književnosti je uvek prestup.” *Libartes*, mart 2012. Pristupljeno: 11.11.2022. <https://libartes.rs/biljana-dojcinovic-prava-knjizevnost-je-uvek-prestup/>
- Dukić, Selena. 1937. „Uskrs u Jerusalimu.” *Žena danas* april – maj (5/6). Pristupljeno: 10.11.2022. https://zrstorija.iib.ac.rs/istorijski_arhiv/casopis-zena-danas/
- Đorđević, Bojan. 2018. „Prve objavljene pesme Milice Kostić i Selene Dukić: prilog proučavanju kulturnog života u okupiranoj Srbiji (1915–1918).” U *Srpske pesnikinje: zbornik radova*, uredila Aleksandra Vraneš, 9–21. Višegrad, Beograd: Andrićev institut, Zadužbina „Desanka Maksimović”. doi: 10.18485/ai_pesnikinje.2018.ch1
- Đorđević, Bojan. 2021. „Digitalna kartoteka žitelja grada Beograda kao književnoistorijski izvor”. U *Digitalna humanistika i slovensko kulturno nasleđe*, uredila Aleksandra Vraneš, 47–56. Beograd: Savez slavističkih društava Srbije, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu. doi: 10.18485/mks_dh_skn.2021.1.ch4
- Janković, Tatjana. 2022. „Reč priređivača.” U *Pređa. Priče, putopisne reportaže i publicistički tekstovi*, priredila Tatjana Janković, bez paginacije. Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”.
- Kolarić, Ana. 2017. *Rod, modernost i emancipacija: uredničke politike u časopisima “Žena” (1911–1914) i “The Freewoman” (1911–1912)*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Kolarić, Ana. 2021a. *Periodika u feminističkoj učionici. Časopis “Ženski pokret” (1920–1938) i studije književnosti*. Beograd: Fabrika knjiga.
- Kolarić, Ana. 2021b. „’Nova žena’ u književnosti i kritici.” *Peščanik*, 21. avgust. Pristupljeno: 11.11.2022. <https://pescanik.net/nova-zena-u-knjizevnosti-i-kritici/>
- Maksić, Ivana. 2021. „Hvala za cveće: solidarnost u patrijarhatu.” *Disenz*, 22. decembar. Pristupljeno: 11.11.2022. <https://www.disenz.net/you/hvala-za-cvece-solidarnost-u-patrijarhatu/>
- Milinković, Jelena, i Žarka Svirčev, ur. 2021. *Ženski pokret (1920–1938): zbornik radova*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- Moi, Toril. 1989. „Feminist, Female, Feminine.” In *The Feminist Reader: Essays in Gender and the Politics of Literary Criticism*, edited by Catherine Belsey and Jane Moore, 117–132. New York: Basil Blackwell.

- Svirčev, Žarka. 2018. „Ko se plaši avangardistkinja?“ *Beton*, 22. februar. Pristupljeno: 10.11.2022. <http://www.elektrobeton.net/mikser/ko-se-plasi-avangardistkinja/>
- Svirčev, Žarka, ur. 2021. *Nemiri između četiri zida*. Beograd: Laguna.
- Stjelja, Ana. 2020. „Selena Dukić – prerano izgubljena srpska književnica.“ *VoxFeminae*. Pristupljeno: 10.11.2022. <https://voxfeminae.net/strasne-zene/selena-dukic-prerano-izgubljena-srpska-knjizevnica/>
- Tomić, Marija. 2021. *Selena Dukić (1909-1935): dokumentarno-prozni zapis uz osvrt na ličnost i delo M. Bogdanovića*. Beograd: samizdat.
- Vuletić, Ljiljana. 2020. „Ksenija Atanasijević u raljama akademskih elita i čaršije.“ U *Ksenija Atanasijević: O meni će govoriti moja dela*, uredili Zorica Mršević i Marko Jovanović, 10–25. Beograd: Institut društvenih nauka.

Onlajn izvori

- Kupindo. 2022. „Koraci 11/12 2002.“ *Kupindo*. Pristupljeno: 18.11.2022. https://www.kupindo.com/Istorija-i-teorija-knjizevnosti-i-jezika/48171677_Koraci-broj-11-12-2002-

Primljeno/Received: 13.11.2022.

Izmenjeno/Changed: 25.11.2022.

Prihvaćeno/Accepted: 28.11.2022.

The Women Builders of the Other Roads

Zorana SIMIĆ

Institute for Literature and Art, Belgrade

Summary: The paper provides a polemical review of the two books published within the framework of the newly launched edition of *Graditeljke (The Women Builders)*, initiated by the editor Tatjana Janković as part of the publishing activities of the “Vuk Karadžić” National Library in Kragujevac. Both editions, as well as the circumstances of their publication, are more than relevant in the context of feminist history and the history of feminism in today’s Serbia and former Yugoslavia. These are the following editions: Katarina Bogdanović. 2021. *To Talk about New York*, ed. by Tatjana Janković, Kragujevac: “Vuk Karadžić” National Library; Selena Dukić. 2022. *Yarn. Stories, Travel Reports and Journalistic Articles*, ed. by Tatjana Janković, Kragujevac: “Vuk Karadžić” National Library. The first publication is placed in the context of relevant existing research since it functions as a kind of appendix to the already conducted re-constructions of the biography and bibliography of Katarina Bogdanović, which are also briefly outlined in this paper. On the other hand, the pioneering publication of a large part of the oeuvre of Selena Dukić, one of the most talented and inventive Serbian writers who has been largely marginalised so far, is seen as a significant and stimulating contribution not only to the re-construction of the traditionally suppressed history of women’s authorship but also to the current problematisation of the literary field, editorship issue, gender-coded editorial authority and habitus, from a feminist perspective. The present author points to the courage and far-reaching initiatives of women intellectuals such as Katarina Bogdanović, Selena Dukić, Ksenija Atanasijević, insisting on the importance of feminist perspective but also offering directions of its possible deepening and modifications. In this respect, the paper contributes to contemporary (feminist) periodical studies, studies of (women’s) authorship, and intellectual history in general.

Keywords: Katarina Bogdanović, Selena Dukić, *The Women Builders*, literary field, feminism, intellectual history, women’s authorship, periodical studies